

Отримано: 30 жовтня 2013 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2013 р.

Прийнято до друку: 20 грудня 2013 р.

Абрамова А. С. Стан фінансово-кредитної підтримки малого та середнього бізнесу комерційними банками в Україні / А. С. Абрамова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол. : І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острогор: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Випуск 24. – С. 143–147.

УДК 336.63

JEL Classification: M21

Алла Сергіївна Абрамова,

*аспірант, асистент кафедри грошового обігу і кредиту
Буковинського державного фінансово-економічного університету*

СТАН ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ В УКРАЇНІ

Досліджено стан кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу комерційними банками України, виявлено основні чинники впливу на динаміку досліджуваного ринку, встановлено основні перешкоди кредитування даних суб'єктів та запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: малий та середній бізнес, банківський кредит, фінансово-економічна криза, умови кредитування.

Алла Сергеевна Абрамова,

*аспірант, асистент кафедри денежного обращения и кредита
Буковинского государственного финансово-экономического университета*

СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВО-КРЕДИТНОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ В УКРАИНЕ

Исследовано состояние кредитования субъектов малого и среднего бизнеса коммерческими банками Украины, выявлены основные факторы влияния на динамику исследуемого рынка, установлены основные препятствия кредитования данных субъектов и предложены возможные пути их решения.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, банковский кредит, финансово-экономический кризис, условия кредитования.

Alla Serhiivna Abramova,

graduate student, assistant lecturer of Department of Finance and Credit of Bukovyna State Finance University of Economics

CONDITION OF FINANCIAL AND CREDIT SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM SCALE BUSINESS BY COMMERCIAL BANKS IN UKRAINE

The state of crediting of small and medium-sized commercial banks in Ukraine, identifies the main factors influencing the dynamics of the studied market, set the main obstacles loans of entities and propose possible solutions.

Key words: SMEs, bank loans, financial – economic crisis, credit conditions.

Постановка проблеми. Активізація та забезпечення дієздатності суб'єктів малого та середнього бізнесу не можлива без створення належної інфраструктури їх підтримки. Виходячи з переліку проблем та перешкод їх функціонування, провідна роль, у цьому питанні відводиться фінансово-кредитному забезпеченню та простоті доступу до фінансування. Зважаючи на обставини сьогодення, близько 40% з доступних джерел припадає на власний капітал, інша ж частина – 60% – на зовнішні джерела, які загалом представлені банківськими кредитними ресурсами [1]. Саме такі обставини і зумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам кредитування малого та середнього бізнесу в умовах фінансово-економічної кризи та періоду відновлення економіки приділяє увагу чимало науковців та практиків, а саме: А. С. Малишева, Г. М. Карамішева, Ю. О. Клочко, І. І. Нескорородева, К. Руських та інші. Однак недостатність дослідження проблеми, чинників впливу на ринок кредитування бізнесу потребують подальшого дослідження.

Метою і завданнями дослідження є аналіз стану ринку банківського кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу, визначення основних чинників кредитного середовища та розробка можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. В Україні активне кредитування підприємницької діяльності почалося з 2000 року. Особливо активний розвиток кредитування простежувався у 2003 році – першій половині 2008 року, коли на ринок масово почали виходити банки, які пропонували спеціальні програми. У цей період кредитування сегмента збільшилося у 8 разів, більше 30% суб'єктів користувалися кредитами чи кредитними лініями. Такий динамічний розвиток банківського сектора зробив для бізнесу доступним широкий набір банківських продуктів, а доступ банків до дешевих фінансових ресурсів на світовому ринку дозволив надавати дешеві кредити у валюті під 12-14%. У цей час сегмент кредитування малого та середнього бізнесу значно випереджав сегменти корпоративного та роздрібного кредитування, а в 2008 році, під впливом кризи, він виріс практично так само, як корпоративне (+34,3%) та роздрібне кредитування (+35,2%) [2, с. 106].

Поступово у 2008 році ринок почав перегріватися і накопичив значні ризики, оскільки банки були зацікавлені лише в нарощуванні кредитних портфелів малого та середнього бізнесу й захопленні ринку. Сприяло розширенню кредитування і низька частка простроченої заборгованості (3-5%) і незадоволення попиту у кредитах. Проте вже у III кварталі 2008 року внаслідок різкого падіння цін на світових сировинних ринках, обвалу експорту й валютних надходжень посилювався тиск на національну валюту, яка, зрештою, девальвувала на 60%. Банківська система була на межі краху, багато банків взагалі припинили кредитування. За умов економічного спаду, зростання неплатежів за позиками, проблем із доступом до ліквідності, вони зосередилися на найбільшому сегменті – корпоративному кредитуванні, а споживче кредитування та кредитування малого бізнесу залишилися осторонь.

І лише у 2011 році банківський портфель кредитів юридичним особам зріс на 14,9%, при цьому зростання майже повністю відбулося за рахунок короткострокових і дорогих кредитів терміном до 1 року. Таке пожвавлення на ринку зупинилося, коли наприкінці 2011 року девальваційний тиск на гривню зріс і НБУ застосував заходи жорсткої монетарної політики, щоб запобігти різкому знеціненню гривні, висушуючи ліквідність банківської системи [3; 7].

Сьогодні банки відновлюють інтерес до кредитування цього бізнесу, а саме: «ПриватБанк», «Укресімбанк», «Райффайзен Банк Аваль», «ВТБ Банк», «ПУМБ», «Альфа-банк», «Укргазбанк», «Київська Русь», «Банку Кіпру», «Сбербанк Росії», «Фінанси та Кредит», «Креді Агріколь Банку» [4, с. 128]. І хоча подані нижче дані не відображають реальні тенденції і динаміку кредитування бізнесу, оскільки відсутні офіційні статистичні дані, а НБУ демонструє дані про кредити за формою реєстрації підприємства, і тільки з 2009 року, проте лише на основі цих даних можливо оцінити стан фінансово-кредитної підтримки бізнесу банками. Викривлює ситуацію ще і те, що підприємці часто використовують споживчі кредити в комерційних цілях.

Період з кінця 2010 року можна вважати початком стабільного відновлення банківського сектора, адже зростання кредитних портфелів, поряд з позитивною динамікою доходів населення і корпоративних прибутків, побічно характеризує поліпшення кредитоспроможності позичальників і поступове відновлення попиту на кредитні ресурси з боку економіки (рис. 1).

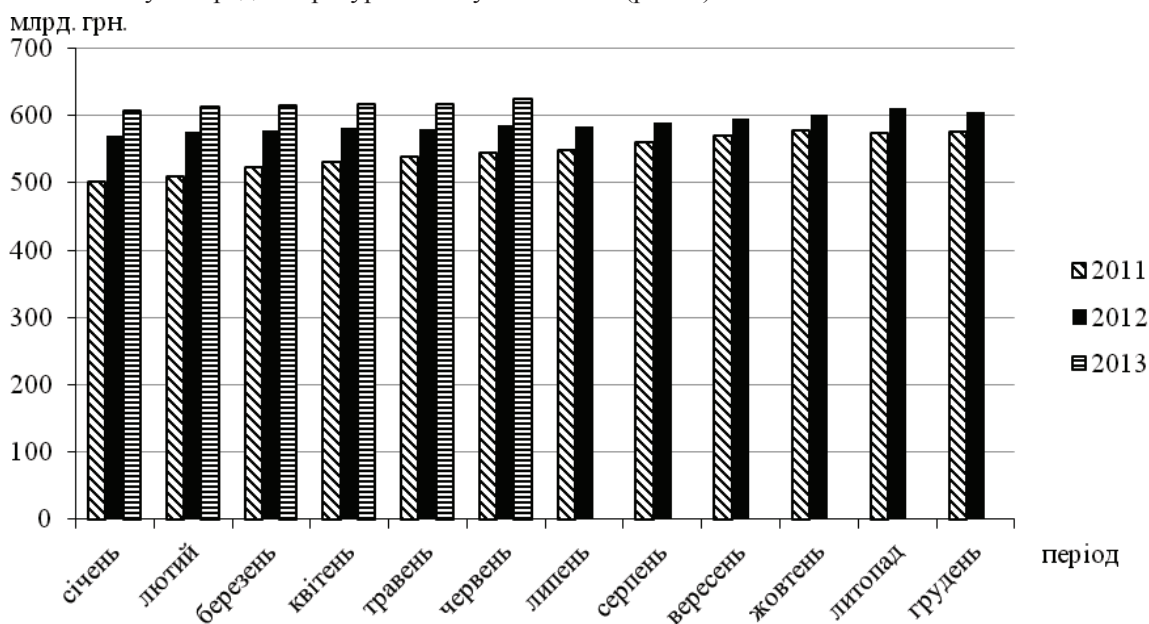

Рис. 1. Динаміка портфеля кредитів, наданих банками юридичним особам

Зокрема, у порівнянні з показником грудня 2011 року у 2012 році розмір портфеля кредитів становив 605,4 млрд грн, що на 29,7 млрд грн, або 5,2%, більше. Однак у період з листопада 2011 до лютого 2012 року має місце незначне зменшення портфеля кредитування (0,3%). Така обставина обґрунтована сезонністю ведення бізнесу, яка не простежувалася в кризові роки.

У 2012 році великі банки починають збільшувати частку ринку, зробивши ставки на консультування позичальників та адаптацію до сегменту насамперед фізичних осіб – підприємців та мікробізнес, роздрібних технологій за рахунок невеликих кредитів на базі скорингових систем [3; 8]. Водночас невеликі банки, навпаки, уповільнили зростання через зміни в продуктивній лінійці цього бізнесу. Вважаємо, що наступне зростання кредитного портфеля банків за рахунок нових продуктів не носитиме вибуховий характер, у зв'язку з чим останнім необхідно нарощувати запаси капіталу та збільшувати ліквідність.

Водночас таке зростання могло бути і більшим, якби не перехід позичальників у тінь та зміщення пріоритетів банків у сегмент великого бізнесу на тлі перебоїв з ліквідністю. Аргументами цьому є те, що у 2 півріччі 2012 року на темпи зростання розміру кредитного портфеля чинив тиск дефіцит ліквідності та жорстка монетарна політика НБУ. Саме тому першим сегментом банківської діяльності, на який були зменшені ліміти, стало кредитування цього бізнесу.

Однак, незважаючи на всі обставини, кризи ліквідності не відбулося, більшість банків отримали надлишок ресурсів, за які необхідно й надалі сплачувати досить високу ціну. Для покриття таких витрат їм необхідно отримувати додатковий дохід – саме такі обставини і є основними причинами активізації ринку кредитування клієнтів малого та середнього бізнесу [5].

У 2013 році при послабленні монетарної політики НБУ мало місце наростання хвилі поживлення банківського кредитування, при цьому посилений інтерес до кредитування проявили не лише великі універсальні банки, а й менші, що дало їм можливість диверсифікувати кредитний портфель та підвищити рівень прибутковості. До низки причин, які посилити інтерес до кредитування цих суб'єктів, вважаємо за доцільне зарахувати короткотерміновість кредитування (оскільки більша частина залучених депозитів характеризуються коротко терміновістю, внаслідок чого банки втрачають можливість використовувати «довгі» гроші), а також розширення клієнтської бази та пропозиції банківських послуг.

Нині банки кредитують цей бізнес за такими напрямками, як надання кредитів на купівлю комерційних автомобілів, комерційної нерухомості, обладнання, на поповнення оборотних засобів, мікрокредити (табл. 1) [6].

Таблиця 1
Динаміка банків, які здійснювали кредитування малого та середнього бізнесу за напрямками та розмірами середніх ефективних ставок у 2010–2012 роках

Вид валюти	2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	кількість банків	середня ефективна ставка	кількість банків	середня ефективна ставка	кількість банків	середня ефективна ставка
1	2	3	4	5	6	7
На купівлю комерційних автомобілів у:						
– грн.	5	21,0	13	21,1	14	19,9
– іноземній валюті	3	13,7	7	13,0	7	14,4
На купівлю комерційної нерухомості у:						
– грн.	4	20,0	9	23,0	6	24,7
– іноземній валюті	3	13,5	5	14,2	4	14,5
На купівлю комерційного обладнання у:						
– грн.	4	21,5	12	24,0	11	24,2
– іноземній валюті	3	13,8	7	13,9	8	14,1
Мікрокредити у:						
– грн.	9	20,0	9	23,8	11	29,2
– іноземній валюті	7	12,8	7	12,2	6	13,1
Кредити на поповнення оборотних засобів у:						
– грн.	13	22,5	16	24,3	18	26,9
– іноземній валюті	8	16,7	10	14,7	15	14,5

Аналізуючи подані дані в табл. 1, зазначимо, що в цілому з 2010 року простежується позитивна тенденція зростання чисельності банків, які кредитують цей бізнес як у національній, так і в іноземній

валюти, при цьому має місце зростання середніх ефективних ставок. Зокрема, найбільшими темпами у 2010–2012 роках зросло кредитування бізнесу на купівлю комерційних автомобілів: з 5 банків у 2010 році до 14 – у 2012 – у національній валюті, а в іноземній – з 3 до 7 банків. Цінова політика характеризувалася зростанням ставок як у гривнях (21,0 – 21,1%), так і в іноземній валюті, при рівні ставок 13,7% – 14,4%.

Банківські кредити на купівлю комерційної нерухомості у 2010 році у національній валюті надавало 4 банки, а у 2012 році – 6. Щодо іноземної валюти, то в аналогічному періоді таке кредитування здійснювало 3 банки та 4 банки – у 2012 році. Зазнала змін і середня ефективна ставка в гривні: на кінець 2012 року вона становила 23,7%, що на 4,7% та на 3,7% більше, ніж у 2010–2011 роках відповідно. Ефективні процентні ставки в доларах США і євро за грудень місяць 2012 року підвищилися на 1% та на 0,5% до рівня 14,5% річних у порівнянні з 2010–2011 роками відповідно.

Кредити на придбання обладнання у національній валюті у 2010 році надавало 4 банки під 21,5%, а у 2012 році – 11 банків під 24,2% річних. Кредити на поповнення оборотних засобів у національній валюті у 2010 році надавало 13 банків, а у 2012 році – 18 під 22,5% – 26,9% річних відповідно. В іноземній валюті ці послуги здійснювало 8 банків у 2010 році та 15 – у 2012 році під 16,7% та 14,5% річних відповідно тощо.

На ринку мікrokредитування малого та середнього бізнесу чисельність банків у 2010–2012 роках зросла з 9 до 11 – у національній валюті, а от у іноземній – зменшилася з 7 до 6 установ. При цьому рівень ставок наприкінці 2012 року показав приріст виключно в гривні: на 9,2% до 29,2% річних порівняно з 2010 роком, тоді як за 2010–2012 рік приріст становив 5,4%. Щодо позик у доларах США і євро, то ставки у 2011 році зменшилися з 12,8% до 12,2%, а у 2012 році зросли на 0,9% [7].

Значимо, що за аналізований період часу значно знизилася частка кредитів на інвестиційні цілі щодо кредитів на поповнення оборотного капіталу. Сьогодні найбільш цікавими для банків є сфера послуг, торгівля та легка промисловість, перспективними вважаються державні компанії, нафтогазовий сектор та електроенергетика. Своєю чергою, банки обмежують кредитування будівельної галузі, автодилерів, девелоперів та проектів у будівництві. Найгірша ситуація склалася в сільськогосподарському секторі, адже кредитування здійснюють лише три-п'ять банків [8, 61].

Враховуючи той факт, що банківська система все ще не відновилася після руйнації кризи, а акціонери постійно вимагають прибутку, банки сьогодні зосереджують увагу на кредитних продуктах з максимальною прибутковістю, при цьому з мінімальним рівнем ризику. За таких умов кредитування може бути вигідним тільки високорентабельним підприємствам, яких серед представників малого та середнього бізнесу не так вже багато.

Висновки. На підставі наведених відомостей встановлено відновлення банківського сектора та проходження пікової фази фінансово-економічної кризи кінця 2008–2010 років. Починаючи з 2011 року, простежується відновлення ринку кредитування малого та середнього бізнесу, що викликано як загальним зниженням сукупних економічних ризиків, так і відновленням економіки після рецесії. На жаль, відновлення кредитування цих суб'єктів проходитиме повільніше, порівняно з іншими секторами.

На нашу думку, базовими причинами слабких результатів кредитування є зниження прозорості позичальників внаслідок жорстких умов щодо заставного забезпечення, необхідність створення підвищених резервів за кредитами малого та середнього бізнесу, у зв'язку з неповною звітністю представлення фінансових результатів їх діяльності, високий рівень процентних ставок, недосконалість кредитного законодавства тощо.

Вважаємо, що покращити таке становище можливо саме за умови збільшення обсягів кредитних ресурсів банків, що повинно призвести до зростання пропозиції, зниження відсоткових ставок за кредитами за рахунок зниження вартості їх залучення, а також і від ролі держави у підтримці бізнесу.

Література:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Малышева А. С. Минимизация кредитных рисков в рамках актуализации стратегии развития малого и среднего бизнеса / А. С. Малышева // Банковское кредитование. – 2009. – № 3. – С. 106–108.
3. Русских К. Чи кредитуватимуть банки малий та середній бізнес? / К. Русских // Проект «Популярна економіка: моніторинг реформ». – 2013. – №12 (4 липня). – 33 с.
4. Нескорородева І. І. Особливості кредитування малого бізнесу в Україні / І. І. Нескорородева, А. М. Биковська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 33. – С. 125 – 130.
5. Карамішева Г. М. Проблеми кредитування малого та середнього бізнесу в умовах посткризового стану економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Cher/2011_1/Karamusheva_Novikova.pdf.

6. Путеводитель для банкиров [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.prostobankir.com.ua/korporativnyu_biznes/analitika/analiticheskiy_otchet_o_razvitii_rynka_depозитov_yuridicheskikh_lits_v_bankah_ukrainy_za_2012_god.

7. Что банки готовы предложить малому и среднему бизнесу в 2011 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.prostobankir.com.ua/korporativnyu_biznes/stati/chto_banki_gotovy_predlozhit_malomu_i_srednemu_biznesu_v_2011_godu.

8. Банковский рынок корпоративных кредитов России / Е. В. Тихомирова. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2011. – 259 с.